

HANNA BARBARA GERL-FALKOVITZ

Nenamensko, a smiselno: bogoslužje

Guardinijev prvenec *Duh liturgije* iz leta 1918 je bil »klic k uveljavitvi novega duhovnega sveta«. ¹ Uspeh (v petih letih dvanajst naklad) kaže, kako globoko je posegel v filozofske, teološke in literarne razprave prelomnih let vse od 1914. Istočasno sta izšli knjigi *Römerbrief* (Pismo Rimljanom) Karla Bartha in *Untergang des Abendlandes* (Propad Zahoda) Oswalda Spenglerja.

V ozračju razburkane moderne in v njeni protiuteži vrnitve k virom je nastala revolucionarna misel liturgije kot igre. »Pred Bogom se igrati, biti umetniško delo – ne ustvarjati, ampak biti, to je najbolj notranje bistvo bogoslužja.« ² V četrti nakladi je Guardini dodal poglavje »Resnost bogoslužja«, da bi preprečil nesporazum o »igri« v estetičnem smislu. Tedaj še nista bili predloženi deli *Homo ludens* (Igrajoči človek) Johana Huizinga niti *Der spielende Mensch* (Igrajoči človek) Huga Rahnerja. Guardini je oral ledino. »Igra je nenamensko izlivajoče se, iz lastne polnosti pollaščajóče se življenje, smiselno prav v svojem čistem bivanju.« ³

Liturgija v napetostni zgradbi telesa

Telesnost pomeni, da si zasidran v končnem *in* ga presegaš. Pri Guardiniju telo bistveno »izraža« odnos; telo je zunanost notranjosti, je čutna plat zavesti. Še natančneje je napetostna zgradba med znotraj–zunaj–zgoraj. Telo izraža presežnost lastne osebe k nasprotnemu. Tja, v osebnostno razmerje, segajo vidni »izrazi« telesa.

Hanna Barbara Gerl-Falkovitz, roj. 1945, profesorica religijske filozofije na Tehnični univerzi v Drezdnu. – Zwecklos, aber sinnvoll: die Liturgie, v: *IKaZ Communio* 53 (2024) 318–321. Prevedel Anton Štrukelj.

S telesom ni povezan naiven pojem narave, ampak se na njem kaže njeno ustvarjalno preseganje v kultivirano, sprejeto, končno naravo. Programski Guardinijevi pogledi se glasijo: »Celoten človek nosi liturgično delovanje. Pač duša, a kolikor se razodeva v telesu.«⁴ Cilj takšnega oblikovanja je »poduhovljena telesnost«, ne »čisto duhovna pobožnost«. Tukaj je že izrečena beseda, ki je veliko pozneje preoblikovana v omahujoče vprašanje: človek mora spet postati »zmožen simbola«, se pravi, spet zaznavati simboliko lastnega telesa.⁵ »Proč moramo od zlagane 'duhovnosti' 19. stoletja. Mi smo utelešen duh.«⁶ »Kaj je torej smisel bivajočega? Da obstaja in da je podoba neskončnega Boga. In kaj je smisel živega? Da živi, odraža svoje notranje življenje in cvete kot naravno razodetje živega Boga.«⁷

Kako uspe takšno »razodevanje«? Že v zgodnjih letih je Guardinija spremljal Kleistov sestavek o lutkovnem gledališču *Mariionettentheater*.⁸ Milina lutke se pokaže iz tega, da ima svoje težišče nad seboj. Življenje uspe, če ga živimo od zgoraj. Če je namreč telo »organska celota«, potem se v njem sestavlja, kar je znotraj, zgoraj in zunaj. Tako je »zares zunanje javljanje v vsakem kosu čist in poln izraz notranjega«. Prvinske drže telesa spravijo nered razpadle resničnosti v pravi red.

Guardini je vadil takšne drže z mladino v Rothenfelsu: sedenje, stoja, hoja, klečanje ...⁹ Drža vedno deluje na dušo: vzravnati se že pomeni, da se pripravljáš na vzravnanoost. Po ustnem izročilu je Guardini nekoč rekel na gradu Rothenfels: »V dvorano moraš vstopiti z rameni« – pokončen, zravnán, da bi bil dorastel dvorani v njeni širini in višini. Drugače povedano: da bi dojel dejanskost v napetosti nasprotja.

Nenamensko, a smiselno

Napetost in sprostitvev igre je mogoče razlikovati z namenom in smislom.¹⁰ Pri namenu stvar počiva sama v sebi: zastavljena je samo kot prehod k cilju. Smisel pa stori, da težišče kake stvari zasije

v njej sami. Bistveni dogodki življenja so po Guardiniju nenamenski, a smiselni. Resnica in prav tako umetnina ne sledita nobenim namenom, vsaj ne neposredno, a imata v sebi smisel: Guardini vidi to kot tisto značilnost na njima, ki utemeljuje njuno lepoto.

Na črti te dopolnitve je liturgična igra. Cerkev dobro pozna namenske predpise, npr. za cerkveno pravo, upravo in drugo. Liturgija pa nikakor ni »namenska«. Nima niti vzgojnih niti namenoma umetnostnih nalog. Njen najgloblji smisel je »zrenje« veličastva Boga, *theoria* (bogozrenje).

V tej nenamenskosti je liturgija veličastna igra; svoj smisel ima povsem v sebi. Guardini tu navaja silno podobo iz Ezekijela: »Kako so ti ognjeni kerubi, ki 'so šli naravnost pred seboj, kamor jih je gnal Duh ... in se med potjo niso ozirali ... šli tja in nazaj kakor sij bliska ... šli ... in stali ... in se dvignili od tal ... Šumenje njihovih peruti je mogoče slišati kakor šumenje mnogih voda ... in ti, če so obstali, so peruti spet povესili ...' – kako so ti 'brez smotra'! Kako jemlje to pogum navdušenim pristašem smotrnosti!«¹¹

Ničesar jim ni treba storiti, samo poslušajo in gledajo v nenamenski igri; nobenega rubricizma, samo veliko dogajanje, smiselno samo iz sebe – to je sproščanje liturgično-telesne igre.

Resnica kot temelj liturgije

Liturgija obhaja, zre, dopolnjuje resničnost. Kühn pravi: liturgija igra resnico. Resničnost je določena s prednostjo Logosa, ki mu mora slediti etos.¹² Logos je tisti poslednji temelj, ki ga ne moremo izpeljati ne iz volje subjekta, ne iz delovanja človeka in niti iz stremljenja življenja; logos namreč brezpogojno počiva v sebi. Logos sam zase izkazuje resnico – *pred* dobrim, *pred* pravostjo, *pred* vsem delovanjem, celo *pred* ljubeznijo.

»Resnica je resnica, ker je resnica. Na sebi in po sebi je zanjo povsem vseeno, kaj pravi o njej volja in ali more z njo kaj početi.«¹³ »Bogoslužje ima na sebi nekaj, kar spominja na zvezde, na njihovo večno enako pot, njihov nespremenljivi red, njihov globoki molk, na

neskončno širino, kjer obstajajo.«¹⁴ Sploh se ne postavlja vprašanje, ali je to nazadnjaško ali napredno. Odkritje »nespremenljivih zakonov celotnega življenja«¹⁵ ni pod diktatom modernosti. Bogoslužje napravlja učinkovito in resnično to, da se od začetka izmika takšni modernosti in jo prav tako brez namena dosega – s pogledom na nadsubjektivno resnico.

Bogoslužje »uvaja celotno prostranost resnice v molitev. Še več, bogoslužje ni nič drugega kakor živeta dogma, resnica, ki jo živimo v molitvi.«¹⁶

Inkarnacija

Bogoslužje postaja šola antropologije in še natančneje poosebljanja: uvaja nas v nenamensko igro. Nasičuje bivanje z resnico. Oblikuje, postavlja pokonci in razprostira notranjost v zunanje drže telesa. Usmerja nas v onstranstvo. Je utelešenje Besede. Bogoslužje je ta čudovita usklajenost, ki je v sebi krepka in odpira pogled, usklajenost, ki napravlja bogoslužje za izvir prihoda v smislu – in s tem v čutnem. Vodi nas onkraj vseh namenov in nas privede v čudovit mir. Bogoslužje postane telesna igra, ki se najgloblje tiče človeka in za kar drugega nima besede.¹⁷ Bogoslužje je inkarnatorično, sorodno z umetnostjo kiparja in dramaturga.

»Opravlјati bogoslužje pomeni – v milosti in po vodstvu Cerkve – postati živa umetnina pred Bogom z enim samim namenom, da smo in živimo pred Bogom. Pomeni izpolnjevati besedo Gospoda in 'postati kakor otroci'; odpovedati se odraslosti, ki hoče povsod ravnati namensko, in se odločiti za igranje, kakor je storil David, ko je plesal pred skrinjo zaveze.«¹⁸

Opombe

- ¹ Burkhard Neunheuser, Romano Guardini. Ein Rückblick, v: Erbe und Auftrag 44 (1968), 483.
- ² Romano Guardini, Duh liturgije, Celjska Mohorjeva družba, Celje 2020, 60.
- ³ Isti, n. d., 59.
- ⁴ Isti, Liturgische Bildung, Rothenfels 1923, Predgovor.
- ⁵ Pr. t., 15s.
- ⁶ Pr. t., 26.
- ⁷ Isti, Duh liturgije, 55.
- ⁸ Prim. isti, Puppenspiel, v: Schildgenossen 4 (1923/24), 317.
- ⁹ Isti, Sveta znamenja, Ljubljana 1940. Ponatis: Sveta znamenja na poti k Bogu. Guardinijev vademekum, Župnija Kobarid 2004, 7–68 (pripravil Branko Melink).
- ¹⁰ Isti, Duh liturgije, 53–55.
- ¹¹ N. d., 58.
- ¹² N. d., 73–81.
- ¹³ N. d., 78.
- ¹⁴ N. d., 81.
- ¹⁵ N. d., 80.
- ¹⁶ N. d.,
- ¹⁷ Prim. Martin Brüske, Die Weisheit spielt vor Gott. Grundlegung einer Theologie der Liturgie in spieltheologischer Perspektive, Fribourg 2011.
- ¹⁸ Romano Guardini, Duh liturgije, 61.